

193

J.H.P. del

C.F.R.

LUSTGÅRDEN 2009

Naturupplevelser i Patagonien

Sten Ridderlöf

Efter ett år av förberedelser möttes 20 förväntansfulla medlemmar i föreningen på Arlanda och Kastrup för en flygresor via Frankfurt till Buenos Aires. När vi anlände sent på aftonen den 15 november 2008 möttes vi av den begynnande sommaren med dess ljumma vindar, härliga dofter och blåblommade jakarandaträd.

Vi stannade ett dygn i den argentinska huvudstaden innan färden fortsatte till Ushuaia, den sydligaste staden på Eldlandet och i världen. Tiden använde vi till en längre sightseeing, promenader och måltider. Vad vore ett besök i Buenos Aires utan att besöka Plaza del Mayo med presidentpalatset Casa Rosada, ritat av de svenska arkitekterna Henrik Åberg och Carl August Kihlberg, den magnifika kyrkogården i Recoleta och hamnkvartaren i stadsdelen La Boca med den fotbollstokiga supporterskaran, där Maradona är kung.

Färdvägen på Eldlandet (Tierra del Fuego) och i Patagonien.

Ushuaia – 15.000 km från Stockholm

Att Argentina är ett vidsträckt land förstår vi när vi efter 3,5 timmars flygning med endast ett kort stopp i Peninsula Valdes nådde dess sydligaste spets. Vid inflygningen mot Ushuaia över Beaglekanalen såg vi sta-

den omsluten av Andernas utlöpare, speciellt av Glaciär Martial och Monte Olivia. Mot söder på den chilenska sidan såg vi en arkipelag av större öar med snöklädda fjäll och längst bort kunde vi ana den beryktade sydspetsen – Kap Horn.

Efter landningen konstaterade vi att försommarvärmen hade lämnat oss. Här sken visserligen solen men temperaturen påminde mer om Nordens sena vårar, med som mest +15°C och på kvällen betydligt kyligare. Turligt nog präglade detta högtrycksläge i stort sett varje dag under vår sejour. Också vindstyrkorna som normalt tilltar under

våren och sommaren hölls på en beskedlig nivå.

Vi utforskade den sägen-omspunna staden – Världens ände – till fots efter inkvartering i ett nybyggt mindre hotell. Orten kan enklast beskrivas som en snabbt växande alpy med begynnande skidturism. På sommaren är Ushuaia en viktig hamn fungerande som replipunkt för fartyg med destination Antarktis. Staden är även administrativt centrum för provinsen och bl.a. de nybyggare som successivt börjar befolka och röja mark i det otillgängliga omlandet.

Parque Nacional Tierra del Fuego

Med buss och vår guide Marcelo Carlos de Cruz startade vår första utflykt på Eldslandet vid nationalparken vid Bahia Lapataia på gränsen till Chile. Den första biten i parken åkte vi med ett litet ångdrivet tåg, ursprungligen använt av fångkolonin för person- och timmertransporter. Republiken Argentina ville av strategiska skäl befolka ödemarken i södern och då ansågs grovt kriminella vara lämpliga att placera på denna plats. Under flera decennier fick dessa med tungt bevapnad övervakning och svåra umbäranden avverka skog för stadens uppvärmning, senare även

bygga Ushuaias gator, torg och broar, installera el. och rinnande vatten m.m. Först 1947 upphörde den omänskliga verksamheten.

Marken vid nationalparken bär fortfarande spår av skogsavverkningen, grova stubbar ses här och där, minnen av den forna urskogen. De höga minner om arbete under vintrarna medan de låga sågades under sommarhalvåret.

Parque Nacional har ett rikt fågelliv och en diversifierad flora som är mycket intressant att studera. Klimatet är något mildare och fuktigare än det i närliggande Ushuaia. Här finns alpina skogar vid höga, evigt snöklädda fjäll som mynnar i havet, meandrande floder och vattenfall, låga småöar och skär, lugna laguner och insjöar, stora torvmossar och en blandning av lövfällande och vintergrön vegetation.

Floran som mötte oss består av de arter som kännetecknar stora delar av Patagonien.

Torvmossarna domineras av upp till ett metertjockt mosslager av praktvitmossa *Sphagnum magellanicum* ofta i förening med kråkbäret *Empetrum rubrum* och vaktelbäret *Gaultheria pumila*. I den fuktiga miljön klarar sig den lövfällande sydboksarten *Nothofagus antarctica* väl

även om den här, jämfört med normala ståndorter, är lågvuxen. Utmed fjällslutningarna växer den andra lövfällande sydboksarten *Nothofagus pumilio*. Med tiden blir den upp till 30 m hög och ger ett solitt och kraftfullt intryck, inte olik en flerhundraårig skogsek både i stamform och bark. De äldsta sydbokarna som vi såg uppskattades till att vara omkring 300 år. Runt Eldslandets 54:e breddgrad når arten upp till altituden 650 m, främst i varma norrlägen. Då är den mestadels svagt krypande eller deformerad där formen benämns krumholtz. Längre norrut, till 36:e breddgraden, vandrar den upp till 1800 m.ö.h. Det är en tålig, här dominerande sydboksart som utgör en färgsprakade vy när fjällslutningarna under mars månad färgas ockra, karmin och blodröda medan de i november visar den skiraste grönska där bladen något påminner om dvärgbjörkens.

Den höga nederbörden inom nationalparken har gett upphov till en vintergrön skog som domineras av den städsegröna sydboken *Nothofagus betuloides* vilken kan nå samma dimensioner som *N. pumilio*, med möjligen något grövre stammar. Vi finner den från havsnivån upp till 350 m.ö.h. på något

Sydboken *Nothofagus pumilio* *Lapataia*, Eldslandet 18.11.2008. Notera bladens regelbundna dubbeltandning vilken är artskiljande. Foto Sten Ridderlöf

baHre och varmare jordar, dock sällan som solitär. Den ackompanjeras ofta av det likaledes stadsegrona trädet, eller vanligare busken, *Drimys winteri* som i gynn-

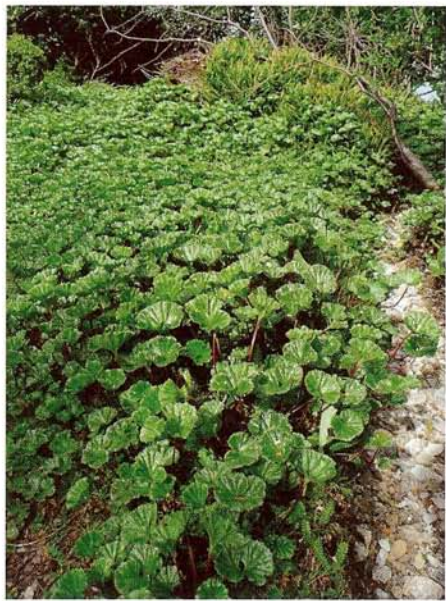

Blommande *Nothofagus betuloides*. Perito Moreno. 27.11.2008. Foto: Sten Ridderlöf.

samma lagen kan bli 20 m hög och en meter i stam-diameter. Barken är grå, slät och C-vitaminrik och användes av sjöfarare mot skorbjugg. Den växer även på Kap Horn som är den sydligaste förekomsten. Bladen är blanka på ovansidan, blagrona på undersidan. Blommorna är vita. I

nederbordsrika områden formar *Drimys* en frodig skog av nästan tropiska dimensioner. Andra följeslagare är den något ovanligare *May tenus magellanica* och i de fuktigare straken den utmärkta marktäckaren krypgunnera *Gunnera magellanica*.

I brynen och som undervegetation blommar även par berberisarter, den gula buxbomsberberisen *B. buxifolia* och den orangefärgade *B. ilicifolia*, vinbaret *Ribes magellanicum* med gula till mörkt bruna

Krypgunnera *Gunnera magellanica* *Lapataia* Eldslandet 3.1.2009 Foto Sten Ridderlöf

hängen samt vitblommande rosmarinmargerit *Chiliotrichum diffusum*.

Som inledning på dagen fick vi information om hur nationalparken nyttjades i äldre tider. Ursprungsbefolkningen, som levde på Eldslandet för omkring 100 år sedan, utgjordes av tre indianstammar. En i norr, Selk'nam, en i aster, Haush samt en runt Beagle-kanalen och på de södra öarna; Yamanas. Det är svårt att förstå hur nästan nakna människor med bristfälliga boningar, farkoster och redskap kunde uthärda områdets bistra klimat och övriga svarigheter.

Se tabellen om klimatet i

Buxbomsberberis B.
buxifolia benämnd
Calafate. Lapatia
Eldlandet. 18.11.2008.
Foto: Sten Ridderlöf

derna förekommer knappast. Inte ens mellan Ushuaia och världens sydligaste samhälle, chilenska Puerto Williams. Tvärtom patrulleras sundet regelbundet av ubåtar, troligen chilenska. Dagen efter nationalparksbesöket reste vi i sydöstlig riktning

med en bekväm svävare till öarna i de argentinska farvattnen.

På kort tid skådade vi tusenhövdade kolonier av främst kejsar- och magellanskarv, ett antal svartbrynade albatrosser med vingspann på närmare 2,5 meter, sydpolslabbar och på Martilloön nära estancia Harberton två häckande pingvinarter, den vanligare magellanpingvinen och den sällsyntare åsnepingvinen. Den senare, cirka 80-centimeter höga fågeln med röd näbb, häckar här med 10-12 par,

i övrigt häckar den på den antarktiska halvön och de subantarktiska öarna. Den är klassificerad som en svagt hotad art.

Till de mer intressanta upplevelserna var synen av sydamerikanska sjölejon som låg på överspolade klippor men vita av guano. De bortåt 300 kilo tunga tjurarna för-svarade häftigt och intensivt sina harem på upp till tio kor. Ett sällsamt skådespel som även hördes!

Efter landstigning på Eldslandets äldsta egendom, Harberton byggd av missionären Thomas Bridges 1886 och fortfarande i familjens ägo, åts en lunch baserad på

Vinbäret *Ribes magellanicum*.
Lapataia Eldlandet. 18.11.2008.
Foto: Sten Ridderlöf.

Ushuaia som visar vilka försättningar denna befolkningsgrupp, Ushuaias fångar och de växter som nämnts levt under.

Beaglekanalen och Estancia Harberton

Gränsen mellan Argentina och Chile går mitt i kanalen men någon trafik mellan län-

Klimatet i Ushuaia

Geografisk position S 54°48'; W 68°19'

Temperatur

- Årsmedelvärde 5,3°C
- Juli medeltemperatur 1,0°C
- Januari medeltemperatur 9,1°C
- Högsta sommartemperatur (1992) 29,4°C
- Lägsta vintertemperatur (1992) -21,1°C

Vindar

- Förhärskande vindriktning SW
- Medelvind 20 km/tim
- Maxvind 160 km/tim
- Vindstilla antal dygn 32 st/år

Relativ fuktighet 75 %

Dagsljusets längd

- Vinter 6 tim 45 min
- Sommar 17 tim 23 min

Årsnederbörd 530 mm

Snötäcke, antal dagar (1991) 68 st/år

Havets ytemperatur

- Vinter 5,1°C
- Sommar 7,5°C
- Årsmedelvärde 6,3°C

Resenärerna vid flaggträd av *Nothofagus pumilio*. SÖ Harberton Eldslandet. 19.11.2008. Foto: Marcelo Carlos de Cruz

gårdens produkter. Denna estancia ligger verkligen avlägset, ofta utnämnd till världens sydligaste och mest isolerade gård. I det bistra klimatet ligger den skyddad i en vik, där platsen utvalts av Yamana-indianerna och byggmaterialet hämtats från Devonshire i England. Elektricitet finns givetvis inte och farbarheten på vintern till bekvämligheter torde vara ytterst begränsad.

På gårdens ägor, i vikens inre har en fristående forskningsbyggnad med museum byggts för studier av skelett från valar och andra havslevande däggdjur vilka påträffas på Eldslandets stränder. Initiativet till forskningen kommer från amerikanskan Natalie Goodall gift med föreståndaren för Harberton. Vår grupp fick en utförlig

Skog förstörd av bävvar.
Ö Ushuaia 19.11.2008.
Foto: Sten Ridderlöf.

redogörelse över verksamheten och kunde på plats studera det estetiskt och pedagogiskt väl utformade museet, även se och dofta på de lämningar som skulle analyseras.

Innan vi med buss återvände de nio milen till Ushuaia fortsatte vi ytterligare något mot sydost på en allt mindre farbar väg. Det bar uppför fjällsluttningar med vidunderlig utsikt där man trodde

sig ana Sydatlanten. Efter ett kort stopp för att beundra landskapet och de sällsamma trädformer vinden skapar företogs gruppfotoografering. Inte kunde resenärerna välja ett mer avlägset och spännande mål – Vägs ände under s.k. Flag trees. I detta fall, av isiga västvindar, hårt åtgångna sydbokar *Nothofagus pumilio*.

På hemvägen passerade vi stora orörda sydboksskogar med mängder av fallna träd och dött virke. Emellanåt öppnade sig gläntor med en enkel boning och frigående kor och hundar där någon nybyggarfamilj brutit mark. Det tycktes som om gårdens vattenbehov var löst genom att med enkla anordningar samla fjällens smältvatten. I övrigt skådade vi ett par kondorer och deras bohylla i ett brant bergsstup. Uppseende väckte också de myrar

den inplanterade kanadensiska bävern dämt upp. De översvämmande ytorna är ansenliga, liksom mängden dränkta träd. Detta var något vi noterade på många håll på Eldlandet.

Glacier Martial

Sista dagen på Eldlandet besteg vi Glaciär Martial, dvs. det berg som omsluter Ushuaia åt norr. Vi fick god hjälp med första delen av berget genom att ta sittliften till 600-metersnivån, därefter använde vi egen energi fullt ut. Det var inte

helt lätt då fjället var snöklätt och vartefter solen värmdes blev varje steg allt tyngre. Medlemmarna i expeditionen visade sig dock vara ett segt släkte som skydde få hinder.

Denna dag guidade Maria Laura Borla oss. Hon har specialiserat sig främst på den perenna floran men är även medförfattare till den användbara boken 'Exploring Tierra del Fuego'.

Trots mängden snö, som dock på sina ställen blåst bort eller smält i den intensiva vårsolen, noterades åtskilliga alpiners och några intressanta ekoformer bl.a. en lågvuxen utbredd form av

Balsam Bog, *Bolax gummifera*. Glaciär Martial. 5.1.2009. Foto: Sten Ridderlöf.

rosmarinmargerit *Chiliotrichum diffusum*. Den mest spektakulära är annars Balsam Bog *Bolax gummifera* som bildar stora gröna kuddar ovan trädgränsen, särskilt i våta partier. Den sägs också ha en läkande effekt på andra plantor i sin närhet vilket tycks skapa vackra, vilda partier av olika växter.

På bergets branta sydsluttning kan trädgränsen för sydbokar väl avläsas. Antecknades att längst upp vid 900-metersnivån beskogas sluttningen av krumholtzformade sydbokar av arten *Nothofagus pumilio*, medan någon enstaka individ *Nothofagus antarctica* kunde iakttas

i störda miljöer. De högst belägna träden, eller snarare buskarna, var alla utslagna medan en bård av nyutslaget löv förekom därunder. I svackor, där snön tidigare legat djup, kunde en lågvuxen sydbok ha en grönskade topp och samtidigt ett sovande undre parti. Jag kontrollerade med GPS när den första vintergröna sydboken *N. betuloides* höjdmässigt skulle dyka upp. Det skedde vid cirka 350 m.ö.h. Härifrån var havet, Beaglekanalen, väl synligt.

Dagen till ära låg kanalen dessutom spegelblank.

Punta Arenas – kontinentens sydligaste stad

Följande morgon reste vi med den reguljära bussen från Ushuaias hamnplan till Punta Arenas i Chile, fastlandets sydligaste stad. Denna 60-milafärd tog hela dagen och innebar att vi passerade gränsen till Chile och att vi reste över Magellans sund. Under resan blev vi varse att Eldlandet inte är en liten ö, eller snarare ögrupp, utan aningen större än Götaland.

Landskapet skiftar karaktär. Strax norr om Ushuaia lämnade vi Andersnas utlö-

Andisk kondor *Vulture gryphus*. Otway-bukten. Chile. 22.11.2008.
Foto: Bengt Sundström

pare och färdades genom böljande marker med gamla lavbevuxna sydbokar (*N. antarctica*). Därefter for vi genom ett flackt, trädöst landskap med nästan oändliga grässlätter. Enstaka byar, några låga städer, oljeriggar, 100-tals mil av fårstängsel och långgrunda havsvikar. Ett "cowboyland" där inget hindrar vinden. Färden över det för dagen lugna Magellans sund framstod som att sola i lä. Utmed vägen både på Eldslandet och när vi närmade oss Punta Arenas såg vi grupper av mindre nandu, *Rhea pennata*, en ungefär en meter hög endemisk strutsfågel. Vi såg även chilensk flamingo, *Phoenicopterus chilensis* som på håll, likt knallrosa pärlband sökte föda i grunda sodasjöar. Självklart fascine-

rades vi av guanacon, *Lama glama*, Sydamerikas vilda lama som vi nu mötte för första gången. Väl framme hade vi åter lyckan att bo på ett nybyggt hotell med utsikt över Punta Arenas hamn och Eldslandet, som kunde skönjas i fjärran.

Här möttes vi av Erick Hechenlaitner, vår historiskt kunnige guide som ledsagade oss under den chilenska vistelsen.

Den nya dagen började med en promenad i Punta Arenas stadskärna. Det är regionen Magellanes huvudstad med omkring 125.000 invånare. Den grundades i mitten på 1800-talet för att hävda Chiles intressen i den sydamerikanska södern och för att kunna kontrollera den viktiga inre passagen mellan

Sydatlanten och Stilla havet. Det lummiga torget, Plaza de Armas, med sina drygt 100-åriga montereycypresser (*Cypressus macrocarpa*) domineras av Ferdinand Magellans väldiga bronsstaty. Torget omgärdas av pampiga stenbyggnader vars elegans vittnar om den livliga ekonomiska aktiviteten som rådde runt förra sekelskiftet då "fårbaroner" skaffade sig överväldigande rikedomar och inflytande. Vid den tiden rådde också guldfeber runt sundet. Vi fick tillfälle att besöka ett praktfullt palats. Jag fick senare tillfälle att träffa delar av släkten Menéndez vid familjegraven på stadens kyrkogård. En välhållen plats speglade regionens historia och dekorerad med formklippta cypresser av ansenliga dimensioner.

Vi gjorde därefter en visit i Carl Skottsbergs arboretum innan vår buss tog sikte mot norr - mot Puerto Natales.

Magellanpingviner, kondorer och estancieros
Även denna etapp var lång men kändes kortare tack vare utmärkt vägstandard, intressanta etappmål och en varierad natur. Vårt första stopp blev ett naturreservat för magellanpingviner i Otway-bukten, en djupt inskuren fjord av Stilla havet. Vi kom så tätt inpå fåglarna

Döende montereycypresser
Cypressus macrocarpa.
Puerto Natales 24.11.2008
Foto: Sten Ridderlöf

att vi kunde följa hur de hoppandes tog sig upp på grusstranden i bränningarna, putsade sig, sov och kollektivt promenerade till sina häckningsplatser. Vi kunde även kika in i deras bohålor. Magellanpingvinen är en trygg och orädd fågelart! Att detta var ypperliga jaktmarker hade också två juvenila andinska kondorer *Vulture gryphus* spejat in, vilka vi iakttog på låg höjd över området.

Någon mil före Puerto Natales skedde nästa stopp, ett besök vid estancian Rio Penitente. Här välkomnades vi av den skotskättade ägarinnan som visade sitt viktorianska hem, berättade estancias historia från gårdens tillkomst 1891 och inbjöd oss till lunch. Det blev en festmåltid, en "asado" på grillat lamm från kompletterad med gott chilenskt vin.

Efter att ha passerat fler estancier av varierande standard, observerat nya flamingoflockar och kondorer samt tillryggalagt cirka 30 mil från Punta Arenas anlände vi till vår bas för de kommande tre dygnet, Hotel CostAustralis. Det låg med strålande utsikt över fjorden och bergen och

var tveklöst Puerto Natales mest komfortabla hotell. Sex veckor senare besökte jag åter Puerto Natales och fann hotellet i ruiner, nerbrunnet.

Puerto Natales

Staden med sina 20.000 invånare grundades i början på 1900-talet som skeppningshamn för fårindustrin men har betydligt längre anor. Redan i mitten på 1500-talet utforskade en spansk efterföljare till Magellan området i jakt på rikedomar som han benämnde Ultima Esperanza (sista hoppet). Detta är numera provinsens namn. Mer känt är Charles Darwins besök år 1830 som forskare på skeppet "HMS Beagle" under ledning av viceamiralen Robert FitzRoy. Den senares namn har getts till ett bergsmassiv, som vi kom

att se, och till Sydamerikas mäktigaste barrträd *Fitzroya cypressoides* som växer i Valdivias berg.

Idag är staden centrum för de turister som vandrar i Torres del Paine med omnejd. Fårskötseln dominerar dock fortfarande utanför centralorten och nationalparken. Ett sent tillkommet och problematiskt inslag är den omfattande odlingen av nordatlantisk lax i fjordarna och sjöarna. Förutom övergödning har utfodringen av fiskfoder lett till utfiskning av de vilda fiskarterna.

Stadens bebyggelse milt sagt enkel. Torget med sin lilla katedral och busstation hyser en stadspark som är en mötesplats för många. Där finns ett antal, minst 50 åriga montereycypresser *Cypressus macrocarpa*, vilka beklagligt-

Tornen i Torres del Paine vid
Lago Azul, Chile. 8.1.2009
Foto: Sten Ridderlöf.

vis drabbats av sjukdom. Trivs gör däremot den ytterst dekorativa svarthalsade svanen *Cygnus melancoryphus*. Vi observerade ett 70-tal i hamnens närhet.

Torres del Paine nationalpark

Nationalparken, som föreslagits som världsarv, omfattar nära 250.000 hektar berg, glaciärer, sjöar och floder. Cordillera del Paine är mittpunkten i parken. Den ligger i övergången mellan regionen Magellanes subalpina skogar och de patagoniska stäpperna. Det väldiga området har utforskats av flera européer varav tre svenskar utmärker sig.

Geografen och polarforskaren Otto Nordenskjöld anlände 1897 för att studera likheterna mellan polerna.

Han skriver när han kommer till det spetsiga, resliga Torres del Paine massivet – "när jag står ensam i denna natur med en tafla, som säkert ingen hvit och kanske ingen människa någonsin sett, beslöt jag att denna sjö skulle få sitt namn efter baron Oscar Dickson som visat vår expedition så stort intresse". Så fick Lago Dickson som ligger på sydsidan av Torres del Paine sitt namn efter expeditionens mecenat. På andra sidan bergsmassivet fick den azurfärgade sjön senare sitt namn, Lago Nordenskjöld.

Botanisten Carl Skottsberg som redan deltagit i expeditioner till Antarktis och flera subantarktiska öar verkade i området 1907-1908. Han red kors och tvärs över Patagonien. När han första gången kommer till Torres del Paine

skriver han: "När jag såg Paine molnfritt höja sig, stannade jag och såg och såg och kunde knappast slita mig från den hänförande synen. Det ser ut som ett av dessa diagram där höjdskalet, för att

spara utrymme, är betydligt överdriven i förhållande till längdskalet." Den högsta toppen Paine Grande är 3050 m och höjer sig som en vägg 1000 m över den omgivande markytan.

Otto Nordenskjölds kusin etnografen Erland Norden-skiöld företog en expedition till Patagonien år 1909. Han gjorde bland annat utgrävningar för att få klarhet i den utdöda molydonens öde. Den var en sorts björnliknande sengångare, tre meter hög när den stod på bakbenen, med rejäla klor och en kraftig svans. Den var växtätare och dog ut för några tusen år sedan.

Till dessa centrala delar inom nationalparken gjorde vi tre dagsexkursioner inklusive ett besök i Molydongrottan nära Puerto Natales.

Laguna Azul och Lago Nordenskjöld

Efter någon dryg timmes bussfärd från Puerto Natales i nordostlig riktning mot den argentinska gränsen närmade vi oss nationalparken. Redan på långt håll, över Lago Sarmientos turkosa vattenyta, höjer sig de tre granittornen i Torres del Paine som gett parken dess namn. Topparna sticker brant upp, praktiskt taget vertikalt 2.600-2.800 m.ö.h. och är solbelysta notmalt skymt de av moln så vi hade tur med vädret. Resan fortsatte mot Laguna Azul, en azurskiftande sjö i parkens östra del. Härifrån såg vi åter den betagande synen från en något annan vinkel.

Sannolikt kan sjöarnas olika färgnyanser förklaras med det sediment glaciärerna lämnat på bottnarna.

Här på den öppna grässtäppen inne i nationalparken såg vi flock på flock av orädda guanaco.

Det är familjegrupper på ett 15-tal djur vardera där alfahannarna ofta hamnar i strid. Den stora mängden förklaras med det jaktskydd som råder men främst av tillgången på bra bete och det salt som uppkommer när sodasjöarna årligen torkar ut. I detta område och runt Lago Grey finns flera pumor av arten *Felis concolor patagonica* liksom kondorer. Vi spejade förgäves efter pumor men observerade "bara" några kondorer.

Efter besök vid ett kraftigt forsande vattenfall bar det av mot Lago Nordenskjöld. Utan tvekan en av de vackraste vyerna.

Floran runt sjön var rikare än vi dittills skådat. Här beundrade vi till exempel en rödblommade endemisk

småbuske som på engelska heter Guanaco Bush *Anarthrophyllum desideratum*, den sköna toffelblomman *Calceolaria uniflora*, den vita flikanemonen *Anemone multifida* och den oerhört stickiga gulblommade *Mullinium spinosum* som breder ut sig överallt. Det var en pärs att genom de senare ta sig fram till den mest imponerande av dem alla, den intensivt rödblommade eldbusken *Embothrium coccineum*.

På återresan till Puerto Natales såg vi på nytt flera familjegrupper av strutsen mindre nandu. Vi såg även fårskötarnas "gauchos" fantastiska förmåga att med hundar från hästryggen styra något tusental får i önskad riktning och takt.

Eldbuske,
*Embothrium
coccineum*.

Perito Moreno,
Argentina.
27.11.2008. Foto:
Sten Ridderlöf.

Lago Grey

De resterande två dagarna tillbringade vi i nationalparken västra delar runt sjöarna Pehoe och Grey. Vi tog oss dit via en ny väg genom jungfrulig mark. Här noterade vi de första blommande exemplaren av scharlakansfuchsia vid en sjö och bergsbranter fulla av eldbuskar i olika blomningsstadier. På ett öppet fält hade några buskar av arten antagit Flag-tree-formen och vuxit upp till träd. Det får betraktas som både anmärkningsvärt och vackert speciellt under blomperioden.

Området runt Lago Grey och dess glaciär var speciellt fascinerade. Här är vattnet blågrått och kompletterat med blå isberg i alla storlekar. Invid grusstranden hade det samlats små isbitar och issörja likt en "Frozen Margarita-drink". Att även nutida svenskar är orädda och vetgiriga bevisade ett par deltagare genom att framt ta sig ett dopp bland klirrande isbitar.

Vi andra beundrade en vacker vit viva *Primula magellanica* och tre orkidéarter, en gulblommande *Gavilia lutea*, en gräddvit med mörkgröna streck *Chloraea magellanica* och en vackert vit *Codonorchis lessonii*. Vi vandrade ut på en udde och åt vår medhavda lunch i lä

för den mycket kraftiga vinden. Vår utsikt därifrån var bedårande. På strövtåget tillbaka fann jag en förmodad naturhybrid mellan de två lövfällande sydboksarterna *Nothofagus antarctica* och *N. pumilio* vilken jag hade noterat redan för ett par år sedan. Här liksom på andra håll runt sjön är även den vintergröna sydboken *N. betuloides* allmän vilket indikerar en hög nederbörd.

Vår final i det ytterst vackra chilenska landskapet skedde inomhus i den stora grottan där sengångarsläkten molydonen hittats för 100 år sedan. Jag har sett många grottor men ingen så ofantlig sal som denna och därtill en replik av molydonen nära öppningen. Detta urtida djur var stort men gav ett beskedligt intryck förmodligen genom att den var växtätare.

El Calafate

Vid gränsstationerna på högslätten mellan Chile och Argentina och ett milsbrett ingenmansland däremellan blev det förutom noggranna passkontroller också byte av bussar och guider. Därefter flera timmars bussfärd över en flack trädlös grässlätt, stäppen som fläckvis övergick i halvöken. Det är det nederbördsfattiga landskapet öster om Anderna som

många förknippar med Patagonien. Här dominerar Festuca-gräsen t.ex. *F. pallescens* med sina guldgula tuvor längs vägarna. På sina ställen lysas vägrenarna under våren upp av den röd-blommande *Anarthrophyllum desideratum*. Detsamma gör den gula busken *Berberis buxifolia*, senare åtföljda av sina blå frukter liknande och smakande som blåbär. Det är den art som har samma argentinska namn som staden Calafate.

Väl framme i El Calafate noteras att staden de senaste åren haft en mycket gynnsam utveckling tack vare turismen. Nya exklusiva hus, hotell och affärer, en utbyggd flygplats. T.o.m. presidenten har skaffat ett sommarresidens här. På grund av det trista klimatet vintertid och brist på sysselsättning minskar då befolkningen avsevärt. Vår och sommar är vandring i glaciärlandskapet dragplåstret.

Glaciär Upsala

Även på den argentinska sidan görs sig den svenska anknytningen gällande. Geologen Percy Quensel deltog i Carl Skottsbergs Patagonienexpedition 1907-08 finansierad av Uppsala Universitet. Därav namnet Glaciär Upsala vilken är en glaciärtunga till Campo de

Hielo Sur, det stora patagoniska isfältet.

En tidig morgon bussades vi till Puerto Bandera, en hamn i Argentinas största sjö Lago Argentino. Därifrån antrades en svävare som tog oss på en heldagstur i nationalparken Los Glaciares till glaciärerna Upsala, Onelli och Spegazzini. Via naturliga kanaler, sund och små sjöar alla bemängda med blåfärgade isberg i olika nyanser passerade vi helt nära Upsalaglaciären. Det är den största av dem alla. Vi får se och höra hur den kalvar och avger enorma mängder is som senare flyter ut i Lago Argentino. Ett skådespel man sällan får uppleva!

Perito Moreno
Också denna glaciär är spektakulär. Här kan man från en landtunga på parkett tydligt se glaciären och dess veckningar inpackade mellan två bergsmassiv.

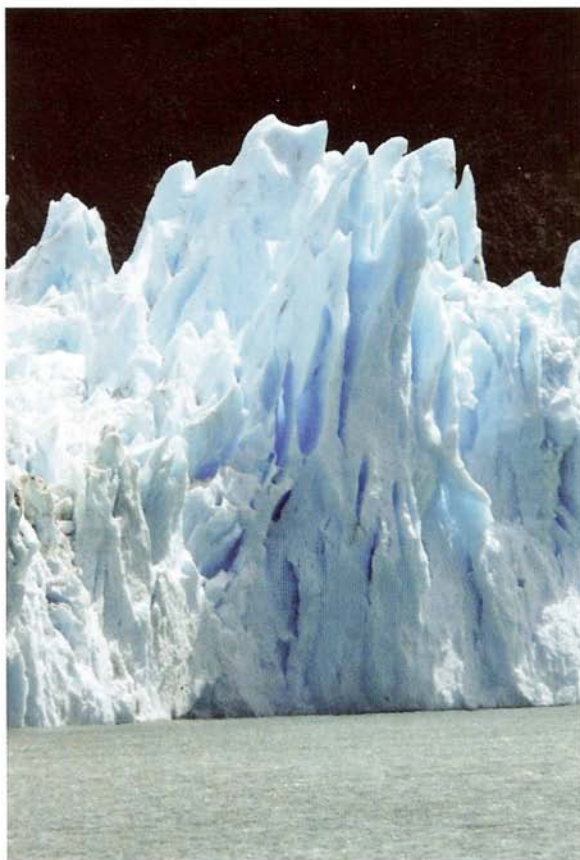
Till skillnad från Glaciär Upsala behåller Perito Moreno-glaciären sin omfattning, medan Upsala reduceras förlöpande varje år.

Naturen runt glaciären är påfallande rik vilket var ett skäl till att området redan 1937 avsattes som nationalpark. Det är faktiskt den äldsta parken i Argentina och omfattar över 100.000 hektar och är beläget cirka 900 m.ö.h. Klimatet är kalltempererat där temperaturen på sommaren sällan överstiger +15°C och den på vintern

håller sig mer eller mindre konstant under 0°C. Starka västliga vindar är legio.

Bland växterna utmärker sig, vid denna tid, eldbusken som förefaller ha sin största utbredning här. Vi såg tusentals buskar blomma. Också orkidéerna tycks trivas, främst den storvuxna *Gavilia lutea* samt flera lavararter.

Vid lunchtid den 27 november lämnar vi El Calafate och Patagonien med flyg för Buenos Aires. Här tillbringade vi några dagar med sightseeing under ledning av Buenos Airesbon Hernan Zapiola. Bl. a. besökte vi den Japaniska trädgården och den botaniska trädgården, vi dansade tango, gick på museum, såg floddeltat Tigre samt gjorde en utflykt till en enstania på Pampas.

Glaciär Upsala på nära håll.
Argentina.
26.11.2008.

Foto: Sten Ridderlöf.